

Soňlanmadyk söhbetdeşlik

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Söhbetdeşlik, Sözler, Türkmen dili

написано kitapcy | 25 января, 2025

Soňlanmadyk söhbetdeşlik SOŇLANMADYK SÖHBETDEŞLIK

Men durmuşda üç gezek – Ahmet Bekmyradow, Akmyrat Şirow, Aleksandr Gowberg ýogalanda ät galdym. Türkmende bolsa «Üçden soň puç» diýen düşünje bar. Üçünjiden soňky puçlugyň näme bilen gutarjakdygyny bilmedim. Wah, men üç gezek ät galjagymy hem bilmedim ahyryn! Men şol üç urgynyň zarbasyndan ýaňa henizem özüme gelip, bolan zatlara ynanyp bilmän ýörün. Göwnüme, olaryň ölümi ýalan ýaly. Ýok, göwnüm ol zatlaryň ýalan bolmagyny isleýär. Islemez ýalymy eýsem?! Olary yzgarly ýere dözer ýaly adamlar däldi. Ol-a yzgarly ýere düýnemek eken, olaryň eline tiken batmasyna-da dözer ýaly däldi. Ykbal ol kişiler bilen meni şeýle bir ýakyn edipdi, «dogan ýalydyk» diýen düşünje hem kemterlik edýär. Biz dünýä baky gelendiris öýtdük. Dünýäni unudyp, edebiýatyň gürrüňini, jedelini ederdik. Wagt skoryý otlusy deýin geçer giderdi. Şonda edebiýatyňam, biziňem ýükümüz ýeňlän dek bolardy. Aýry günümüz seýrekdi. Indi şeýle bir pikir kelläme gelýär: Allatagala meni şol üç är kişi bilen her gün diýen ýaly duşuryp, mähirlerimizi gandyrmak islän ýaly bolup dur. Ýöne mähirden doýma ýok diýýärler. Ýalňyşmasam, edebiýat hem mähirpisint bir närse eken. Mähirdenem, edebiýatdanam doýma ýok. Maňa bu gün şol üç kişiniň ýatlamalary goldaw-ruh berýär. Olar türkmen edebiýaty üçin kän işleri bitirip giden şahslar.

Döwür geler, bu üç kişiniň türkmen edebiýaty üçin bitiren hyzmatlary ýörite öwreniler. Olara mynasyp baha hem berler. Bu meniň berk ynanjym.

Biz biri-birimize gaty uly hormat goýardyk, biri-birimiziň saglygymyzy, maşgala abadanlygyny goramaga çalşardyk. Ýöne olaryň üçüsine-de mahsus bir kemçilik bardy: özleri hakda, saglygy hakda asla aladalanmaýardylar diýseňem boljak.

Ahmet Bekmyrat ençe gije uklaman, işläp bilýärdi. Onuň özüne

jebir edip işleyşine, iýmek-içmegi unudyp ýörşüne gynanyp, «akyl» bermäge başlardym. Saglygyň aladasyny etmelidigini edil lukman deýin pent ederdim. Ol bolsa her gezek şol bir sözlerini gaýtalardy:

«Maňa öler öýtme, wagtym ýok ölmäge. Arkaýyn bolaý-how, ölmejekdigime söz berýän».

Ol ähli babatda sözünde tapylsa-da, saglyk babatda sözünde tapylmady. Allatagalanyň beren janyna jebir edip işledi. Megerem, ömrüniň gysgadygyny bilip, janyna jebir edip, gijesini gündiz edip işländir. Akmyrat Şirowyň başga sözleri bardy: «Osman jan, sen menden gorkma. Sen Nobatgulydan gork, ana, onuň saglygynyň ugry ýok. Şony goraly, ol gaty beýik şahyr. Haýp, onuň beýikligine pitiwa edenoklar» diýip, janygyp-janygyp aýdardy.

Aleksandr Gowberg bolsa meniň aladamy ederdi: «Sen iki gezek infarkt bolan adam. Men bir gezek Nikolaý Zolotarýowyň öýünde infarkt bolup, onuň nähili ýowuz dertdigini duýdum. Eşidişime görä, senem şonuň öýünde ilkinji infarktyňy geçiripsiň. Gaty uly işlere ulaşýaň, saglygyňa üns bereňok, özüňi gora» diýerdi. Ýüregagyry bilen baglanyşykly kitap bolsa, ýa-da täze preparat tapsa, getirerdi. Meniň söhbetdeşlik hakdaky teklibimi goldasa-da goldapdy welin, «Näme, «Ölmänkä söhbetdeşlik guraýyn» diýen pikiriň barmy?» diýip, nägileligini ýañzydypdy. Ol hiç bir zada sowuk-sala çemeleşýän adam däldi. Ol şeýle bir yhlasly, tertiplidi, eden işini «Be, oňaraýypsyň» diýdirmegiň hötdesinden gelýän, eden işinde jinnek ýaly-da kem-köst goýmaýan edebiýatçydy. Ýöne özi hakda welin, az alada ederdi. Özi hakda alada etmegi gelşiksiz görerdi. Men oňa: «Ikimiziň bu söhbetdeşligimiz her gün diýen ýaly aýdyşyp ýören zadymyz ahyryn. Onsoňam, sen özüňi özüň aç. Neşirçi hökmünde saňa mümkinçilik döredýän» diýerdim. Şeýdip, biz söhbetdeşlige başlapdyk. Soňky gezek söhbetdeşlik hakda gürleşip uzak oturdyk. Gaýtjak wagtym aýaly Ada Wasilýewna onuň şu gün poliklinika ýüregini barlatmaga gidendigini, ýöne lukmanlaryň anyk bir zat aýtmandyklaryny, Saşanyň bolsa ýüreginiň agyrýandygyny aýdypdy. Megerem, geleňsizligimdendir, men muňa o diýen üns bermändirin. Saşanyň ýüzüne seredip,

ýagdaýy gowy diýen netijä gelipdim. Ýöne şol günüň ertesi Ada Wasilýewna jaň edende düýnki geleňsizligime gynandym. Baranymda, ol meniň ýüzüme şeýle bir bakdy welin, on iki synam bogun-bogun söküldi gitdi. Men ony bagryma basyp ýetişdim.

Aleksandryň şol soňky bakyşy meniň göz öňümden gidenok. Her gezek ýatlanymda damagym dolýar. Hiç hili söz tapamok.

Ýegre dostlarym, ruhy doganlarym Ahmet Bekmyradowy, Akmyrat Şirowy, Aleksandr Gowbergi elden giderip, ruhy ýalňyz galdym. Olar hakda röwşen ýadygärlik galdyrmak isleýärin, ýöne olar entegem gapydan ýylgyryp giräýjekler ýaly bolup dur.

Bu gutarylmadyk söhbetdeşlik hakda men edebiýatyň janköýeri, A.Gowbergi ýakyndan tanaýan belli ýazyjymyz, «Aşgabat» žurnalynyň baş redaktory Şadurdy Çaryýewe mundan bir ýyl öň aýdypdym. Şadurdy Çaryýewe söhbetdeşligi getirmäge söz beripdim. Ýöne bir ýyllap, şu setirleri ýazmaga elim barmady. Bu gün men mundan iki ýyl öň başlanan, soňlanmadyk söhbetdeşligi «Aşgabat» žurnalynyň okyjylarynyň dykgatyna hödürleýärin. Söhbetdeşlik soňlanmadyk hem bolsa, onda okyjylary biparh goýmajak pikirleriň bardygyna berk ynanýaryn.

9. Çingiz Aýtmatowda şeýle pikir par: «В процессе чтения книга проходит через своеобразную духовную мельницу, что-то отбрасывается, что-то остается и потом опосред, входит в творческое сознание художника. Это и есть неперемное условие становления таланта – человеческого и писательского». Kitap okalanda, ondaky pikirler sende täze pikirleriň döremegine getirýär. Ýok, ol kitapdan alnan pikirler däl, düýpden täze pikirler. Soňky döwürde mende esere – kitaba baha bermekde öz edähedim bar: eger okaýan eserim meni heýjana getirip, täze pikirleriň döremegine sebäp bolýan bolsa, onda men ol esere gowy diýip baha berýärin. Eger, eseri okap otyrkam, ondaky beýan edilýän wakalar, pikirler meni täze pikirlere iteklemese, onda ony hernäçe öwselerem, meniň üçin ýaramaz eser. Student ýyllarym Turgenewiň «Записки охотника» diýen eserini okapdym. Dogrymy aýdýan, şondaky alan lezzetim, şondaky heýjana gelşim ýaly hiç bir eserde-de bolan däldirin. Men ony okap, täze pikirleriň, duýgularyň altyn hazynasynyň

üstünden barypdym. Eserdäki ýigrimi baş gahrymanyň hersi biri-birine düýpgöter meňzemeýän, özem ýatda galýan obrazlardy. Turgenewiň bu kitabynda entek okyjylaryň garaşmaýan tarapyndan barandygy hakda örän jaýdar pikiri bar. Şol eser meniň döredijiligime gaty uly täsir etdi. Ýazan eserimi tebigat bilen baglanyşykly beýan edesimiň gelip durmagy, megerem, şol kitabyň täsiri bolsun gerek. Täsirli eserler köp. Ýazyjy olaryň köpüsinden täsirlenýär. Seniň söýüp, ezizläp okaýan kitaplaryň, ýazyjylaryň känmi?

10. Türkmeniň geçmişinde ilçilere goýulýan hormat aýratyn. Akmyrat Şirowyň sözleri bilen aýtsam, terjimeçiler hem ilçiler. Iki halkyň arasyndaky ilçiler. İlçi hem, terjimeçi hem halk üçin örän mukaddes wezipäni ýerine ýetirýär. Haçan gelsem, gözüň kökünü gyryp, bir äýnegiňi aýryp, beýlekisini dakynyp, terjime edip otyrsyň. Işiň aňsat däl! Biriniň ýazan eserine doly düşünmeli, diňe bir düşünmeli hem däl, eseriň milli kaloritini saklap, rus okyjylaryna düşnükli bolar ýaly etmeli. Mysal üçin, meniň «Albaý» powestimiň sözbaşysyny «Wabilo» diýip, terjime etseň, oňa rus okyjylarynyň hem birbada düşünmezlikleri mümkin. Sebäbi wabilo arheizmleşen söz. Sen, «Albaý» atly powestiň adyny «Гнездо беркута» diýip terjime edipsiň welin, jüpüne düşüpdur. Ýöne bu sözbaşyny türkmen diline sözme-söz geçirseň, banalnyrak eşidiljek. Her bir diliň öz öwüşgini, aýratynlygy bar.

Türkmen edebiýatyny rus diline terjime etmek işinde belli bir derejede işiň edilendigi hak. Ýöne şol terjimeler türkmen edebiýatynyň ýüzüni görkezip bilýärmidi? Men käbir eserleri rus dilinde okadym welin, lapym keç boldy: türkmençe terjimesinden göwnüm geçdi. Käte terjimeçi güýçli bolanda, gowşagrak eseriňem sepini örtüp bilýär.

11. Eger döredijiligiňi täzeden başla. Ynha, saňa on sekiz ýaş diýseler, ynanaý, ur-tut eser ýazjak boljak däl. Ilki bilen, çeper eser terjime etjek. Özem, goý, ol öň terjime edilen bolsun, barybir, terjime etjek. Türkmen diline bolsa terjime edilen eserler örän az. Ýazyjylyga terjimeçiligiň üsti bilen gelmeli eken diýen pikir aňyňa berk ornaşypdyr. Eger

döredijilige ýaňy başlaýan ýaşlara aýtmaly bolsa hem berjek maslahatym şu: eser ýazmaga howlukma. Ilki bilen, galyň-galyň eserleri terjime et. Eser terjime etmegiň döredijilik üçin bahasyna ýetip bolmajak üç sany artykmaçlygy bar:

Birinji. Eser ýazmagyň tehnikasyny, tilsimlerini özleşdirýärsiň. Bu uniwersitetde öwrenip bilmejek sapagyň.

Ikinji. Terjime edýän dilini gowy öwrenýäň. Haýsy dili gowy, çuň bilmek isleseň, şol dildäki eseri terjime etmeli. Dil öwrenmekdäki iň gowy mugallym – eser terjime etmek.

Üçünji. Terjime etmek üçin basa oturmaly. Ýazyjy bolmak üçin basa oturyp işlemegi endik etmeli. Basa oturyp işlemek aňsat iş däl. Özümden mysal alayyn. İşlemelidigimi bilýän. Ýöne stol başyna geçmeli wagty, geçmejek bolup, daş-töweregime garanjaklap, baý bahana agtarýaryn. Böwrüme diň salyp, bir ýerim syzlaýan bolaýmasyn diýip oýlanýan. Gözüň gyýtagam gapydadyr, gulagyň telefonyň jyrlaryna garaşar. Käte içiňi ýakaýyn diýen ýaly telefonam jyrlamaz, gapam kakylmaz. Sebäbi bizde basa oturyp işlemek endigi ýok. Köp ýazyjylar her gün işleýärler. Ýuriý Bondarew her gün ir bilen stol başyna geçýändigini, ýaýdanjaň ylhamyň hem başda göwünli-göwünsiz ýanyňa gelse-de, kem-kemden işe gyzygyp gidýändigini ýazýar. Ý.Aleşanyň eserini okansyň, sebäbi men ony senden alyp okadym. Berdi Kerbabaýew: «Ylham galamyň ujunda» diýer eken. Ylhamyň gelerine garaşyp ýörmän, işlemeli, döretmeli. Kyn zat, ýöne özüňiň ylhamy däl-de, ylhamyň özüňe bagly bolmagyny gazanmaly. Ylhamy öz guluňa öwürmeli. Biz bolsa owadan zenana daşyndan aşyk bolup, lak atyp bilmeýşimiz ýaly, ylhamy-da gaty näziklik bilen seredýäris. Oňa garaşyp ömrümüzü geçirýäris.

Ýöne çeper terjime işi-de ýeňil-ýelpaý iş däl. Ýeňil-ýelpaý dældigi üçin bize şu ykbal düşendir, aňsat zadyň eýesi köp-le. Ony ikimize ýetirmezler. Men eser ýazmamyň «ýöremedik» wagty çeper terjime bilen meşgullanýaryn. Indi görüp otursam, terjimede aýratyn üns bermeli zatlar bar eken.

12. Çeper terjimede esasy üns berýän zadyň näme diýip men ýöne ýere soramadym. Her bir halk – özbaşyna bir ylym. Ol ylymdan bihabar bolup terjime etmek örän ýalňyş iş. «Her bir halk

özbaşyna bir ylym» diýmegimiň sebäbi, her halkyň özboluşly edim-gylymy, döp-dessury, gowy görýän, gowy görmeýän zatlary bar. Bir halkda adaty bir zat hasaplanýan zadyň başga bir halkda örän ýaramaz görülmegi mümkin. Türkmen etiketi hakda esasy düşüňjeleri berýän kitabyň zerurdygy hakda örän dogry aýtdyň. Türkmen etiketini bilmezden terjime etmek nädogry. Milli duýgulara örän seresaplylyk bilen çemeleşmeli. Edebi makalalar